

Ponzi Schemes

Shiur# 425 | July 1st 2023

ספר מנחת חינוך מצוה רלז אות ב

נראה לכאורה, דאם אחד מאבד עצמו לדעת ויכול אחד להצילו, אפשר דאינו מוזהר על הלאו, לא מיבעיא דעל העשה והשבותו לרבות אבידת גופו ודאי אינו מצווה, כי העשה דהשבת אבידה אינה נוהגת בממון באבידה מדעת כמבואר בשו"ע חו"מ סי' [רס"א ס"ד], אלא אף על הלאו הזה אינו מוזהר, דמקשה הש"ס בסנהדרין שם למה לי הלאו על טובע בנהר הא מוהשבותו לו נפקא ליה לרבות אבידת גופו, הא יכול לומר דנפקא מינה במאבד עצמו לדעת דאינו מצווה על אבידת גופו, כמו דאינו מצווה על אבידת ממונו מדעת, א"כ על כן כתבה התורה הלאו הזה, אלא על כרחך דגם בלאו הזה אינו מוזהר ומצווה, כן נראה לי ברור. ועיין בתוס' שם ד"ה להצילו, שהקשו למה לי הפסוק לא תעמוד וגו' הא נפקא ליה מרוצח דניתן להצילו בנפשו, ועי"ש שתירצו דאי מרוצח לא הוי אלא עשה כתבה התורה דיעבור בלאו. ונראה דאף דאין לוקין, מ"מ כתבה התורה לאו במקום עשה. ולכאורה צ"ע, מאי מקשה [הגמרא] דלמה לי לא תעמוד וגו' והא מוהשבותו נפקא, הא איצטריך לעבור עליו בלא תעשה דאי מהתם אינו רק עשה, אך כיון דהתורה ריבתה דזה הוא בכלל השבת אבידה א"כ כמו גבי אבידת ממון עובר ג"כ על לא תוכל להתעלם [שם כ"ב, ג'], וריבתה התורה דגם על אבידת גופו עוברים ג"כ בלאו זה דלא תוכל וגו'. ולתרץ דכתבה התורה הרבה לאוין [אי אפשר], כיון דאין לוקין לא מוקמינן בלאוי יתירי, ואפשר דהש"ס משני טפי עדיף דאפילו למיטרח ולמיגר, וצ"ע.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכז

בענין פקוח נפש שהביא על עצמו בפשיעה אם דוחה שבת

מה שנסתפק יידידי אם כשהסכנה הביא האדם על עצמו בפשיעתו דשמא אסור לחלל שבת עליו, והביא כתר"ה ראייה מהמג"א /או"ח/ סי' רמ"ח ס"ק י"ד דסובר דאין מחללין. הנה לע"ד א"א לומר זה כלל דלא נזכר בשום דוכתא חלוק בזה, וגם מצינו מפורש בבעה"מ שבת דף י"ט והובא בר"ן ובריטב"א שמחללין שהוא מפרש איסור דאין מפליגין משום דמקום סכנה הוא וג' ימים קמי שבתא מיקרי ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין לך דבר שעומד בפני פ"נ, משמע מזה שאם לא היה פ"נ דוחה שבת היה מותר ואם כשפשע בהבאת הסכנה אין דוחה שבת מ"ט אסור להפליג, והי"ל רק לומר דאם יפליג פחות מג' ימים קודם השבת לא ידחה שבת, וגם לענין דחוי שבת אם נימא בפשע אין דוחה אין סברא לחלק בין קודם ג' לאחר ג' דהחלוק בזה הוא רק מדרבנן

ומדאורייתא מותר בכל אופן כדמשמע לכל הפירושים באיסור הפלגה (לבד לפירוש הרי"ף אפשר שהוא דאורייתא), וא"כ אף אם יפליג מיום א' יהיה אסור לחלל וא"כ איזה חלוק יש לענין הפלגה לטעם בעה"מ. ולא מצינו מי שחולק על בעה"מ בזה. וגם מצינו בנדה דף ל"ח חסידים הראשונים לא היו משמשין מטותיהן אלא ברביעי שלא יבואו נשותיהן לידי חלול שבת, ופרש"י שלא תלד בשבת ויצטרכו לחלל עליה את השבת, ואם כשבא הפ"נ בפשיעה אין מחללין שבת היה לן לאסור מדינא לכו"ע לשמש קודם רביעי דיפשעו בהבאת הסכנה בשבת ולא יוכלו לחלל עליה שבת. וגם מאי קאמר שלא יבואו לידי חלול שבת הא לא יבואו דהא אסור אלא הי"ל לומר כדי שלא תבוא לידי סכנה כשילדו בשבת ולא יוכלו להצילן. אלא ודאי שיהיה מותר לחלל שבת דלא יפלגו על משנה מפורשת בפ' מפנין שמחללין שבת על יולדת אף שהם פושעים בזה לחסידים הראשונים ולשמואל, ולכן מדינא מותר לעשות בחול כל דבר הצריך אף שיגרום אח"כ שיהיה סכנה בשבת ויצטרכו לחלל שבת ומדרבנן אסרו פחות מג' ימים בהפלגה בספינה וכדומה, ולכן מותר לשמש בכל יום ורק מצד מדת חסידות לא שמשו חסידים הראשונים עד רביעי. וא"כ מוכח שפ"נ דוחה שבת אף שהביא עליו בפשיעתו, והוא ברור.

ומה שכתב הריב"ל שהביא המג"א שם /או"ח רמח/ דכיון דידוע בודאי שיחלל שבת אסור, הוא רק אסור להפליג אפילו ביום אב"ג אבל אם הפליג והיה אח"כ חשש סכנה גם לדידיה יהיה מותר לחלל שבת, דאם נפרש דאסור גם לחלל שבת בעבר והפליג מ"ש ודאי מספק, דהא היה צריך לומר דהוא מדאורייתא דלא מסתבר דרבנן יאסרו בפ"נ מה שמן התורה מותר, גם אולי אין כח ביד חכמים לגזור שלא להציל בפ"נ במקום שמותר מה"ת. אלא ודאי שלא קאי הריב"ל אלא לענין להפליג שאוסר אף ביום אב"ג, ומדין התורה גם הוא סובר כהש"ע שמותר ואולי גם כל ימי החול משום דבחול מותר לעשות כל דבר הצריך לו אף שיגרום שיהיה לו סכנה מזה בשבת אם לא יעשה אז מלאכה ורק מדרבנן סובר שאסרו אם ידוע בודאי שיצטרך לחלל שבת דהוה כמתנה לחלל שבת ובספק לא אסרו בג' ימים הראשונים של השבוע כמו בכל ספק דרבנן ובפחות מג' ימים סובר הריב"ל שהחמירו אף בספק דכיון דהוא קמי שבתא מיחזי כמתנה לחלל שבת אף בספק משום דצריך כבר לחשוב אודות שבת. זהו מה שנראה מוכרח בדעת הריב"ל. אבל אם עבר והפליג או יצא בשיירא אפילו בע"ש אף כשודאי יצטרך לחלל שבת יהיה מותר אף לדידיה. וגם אל"כ לא היה שייך איסור להפליג ולצאת בשיירא מצד שבת אלא היה להריב"ל לומר דיהיה אסור לחלל שבת ולכן אסור לילך מטעם סכנה, אלא ודאי שגם הוא סובר כהר"ז שמותר לחלל שבת ואין כאן סכנה אלא שאסור מטעם חלול שבת והוי רק איסור דרבנן.

ומש"כ המג"א ועפ"ז סומכין עכשיו שמסתכנין בעצמן שלא לחלל שבת נראה דלא איירי ביש חשש סכנה ממש שהמחמיר בזה הוא מתחייב בנפשו, אלא דיש דברים שתלוי בטבע האדם שאיש שטבעו אמיץ לב אין חושב זה לסכנה שאינו ירא להשאר לבדו, אך יש אנשים מוגי הלב וחושבים זה לסכנה ומותרין לחלל אם יצטרכו בכה"ג בשבת שהרי אין יכולין לערב להם שלא יהיה סכנה. ודבר זה תלוי בדעת כל אחד בעצמו, ולכן מאחר שאסור לילך בשיירא אם יהיו מוגי הלב ויצטרכו לחלל שבת הם מחליטים בעצמם להבליג על דעתם שלא לחוש לדבר שהרבה אנשים אין חושבין זה לסכנה ולא יצטרכו לחלל שבת ומותרין לילך. וזהו כוונת המג"א במה שכתב שמסתכנין עצמן שאף שבאם היה מותר לילך בשיירא היה חושב זה מצד טבעו לסכנה והיה מחלל שבת ע"ז

אבל מאחר שא"כ יהי אסור לילך מחליט בדעתו שלא להיות מוג לב ולא יחלל שבת ע"ז ויהיה מותר לילך. ובע"כ צריך לומר כן, דאל"כ איך היו מותרין להסתכן בעצמן הא סכנתא חמירא מאיסורא, אלא ודאי כדבארתי.

והספק שבתוס' שבת דף ד' הוא אם להנצל ממיתת ב"ד יש לו דין פקוח נפש להתיר לחלל שבת ובזה ודאי יש להסתפק.

ומה שרצה כתר"ה לומר דגדר יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה הוא מצד דחיה לא מסתבר כלל דהא בעי קרא בכל דבר שדוחה כהא דעשה דוחה ל"ת. וגם אין שייך כלל לענין דחיה אף אם היה איסור תורה, דהא אין איסור הזאה ואיזמל צריך לדחות פסח ומילה אלא דהפסח צריך לדחות איסור הזאה ואם היה איסור הזאה דאורייתא לא היה יכול לדחות לר"ע דהוא רק מכשירי מצוה ואין לפסח כח לדחות זה וממילא נפטר מפסח מטעם שאינו יכול לקיים כיון שהוא אסור ליטהר, ואף שאם עבר והיזה הרי היה יכול לקיים מ"מ מאחר שאסור הוא כמו אנוס וא"כ אף אם היה האיסור מדאורייתא לא היה מדין דחיה אלא מטעם אנוס ואיך שייך לומר כשהאיסור הוא מדרבנן משום שיש כח בידם להעמיד דבריהם שיהיה מגדר דחיה אלא שהוא ג"כ משום שלא התירו איסורם וממילא אינו יכול לקיים ופטור מדין אנוס.

ומה שכתב כתר"ה שלא מסתבר להחשיבו אנוס ולפטרו מקרא דולנערה מחמת איסור דרבנן, אלא היכא שאנוסין אותו בפועל ממש בעונשי הגוף, לא מובן לי טעם כתר"ה, דמ"ט לא יחשב אנוס, והא כשאיסור דאורייתא שלא נדחה לא היה מניחו להקריב ודאי הוא מטעם אנוס ולא מחמת שהאיסור דוחה לעשה דפסח דאף אם לא ידחה איך יקריב ויעבור בקום ועשה, אלא בע"כ שממילא נדחה כיון שאינו יכול להקריב מצד האיסור והוי אנוס וא"כ גם באיסור דרבנן ודאי יש לפטרו מטעם שהוא אנוס בשביל האיסור. ועיין בריש כתובות דמשמע דתקנת חכמים הוא אנוס דיליף מינה ר' יוסף לחלה שהוא אנוס ממש ואם תקנתא דרבנן לא נחשב אנוס לפוטרו היה צריך לומר בע"כ באנוס מטעם תקנת שקדו טעם אחר משום שנחשב כלא הגיע הזמן שאין שייך זה בחלה, אלא ודאי שמעוכב מחמת תק"ח נחשב אנוס להפטר ולכן סובר ר' יוסף שמטעם אנוס אינו מעלה לה מזונות ויליף מזה גם אנוס גופני כחלה וחלתה, והוא ברור ופשוט.

ומה שתירץ כתר"ה דכיון דמלאכת האפיה לא נגמרה עד אחר שתאפה הוי המשך המלאכה כל עת האפיה וכשרדה קודם הוא מפסיק שלא תגמר המלאכה ולכן כשהיה אנוס ברגע האחרונה ולא רדה נחשבה המלאכה שנעשית באנוס, הוא דוחק גדול, דהא עכ"פ החיוב הוא רק על מעשיו שהוא הדבקתו בתנור שאח"כ אינו עושה כלום וכל מה שנעשה אח"כ הוא בכלל מעשיו דמתחלה ונמצא שכבר עשה הכל מאחר דלא היה בדעתו לרדות וצריך אח"כ לעשות מעשה להפסיק המלאכה ותבטל, וא"כ כל שלא עשה כלום אח"כ ולא נתבטלה האפיה ונאפה אף שמה שלא עשה לבטל האפיה היה באנוס הויא האפיה בכלל מעשיו בהדבקתו שע"ז היה דעתו ולא היה לן לפוטרו. ול"ד להא דסי' רל"ב סעי' י"ב ביו"ד, דהתם עדיין לא עשה כלום לעבור על שבועתו ומצד השבועה יש לו רשות להניח על יום האחרון, אבל הכא הרי כבר עשה כל מה שבידו לעשות במלאכת האפיה רק שיכול לבטל המלאכה והרי עכ"פ לא ביטל.

(ובעצם חידוש המנחת חנוך שמדביק פת בתנור סמוך לחשיכה של מוצאי שבת שלא יספיק להאפות עד אחר השבת יהיה פטור, יש לפקפק, דיש גם לומר דכל המלאכה נעשה בהדבקותו דהא אח"כ אינו עושה כלום ורק זהו כל מלאכת האפיה שביד האדם, דרק על מעשה האדם חייבה התורה, אך אם לא תאפה כגון אם מרדה אח"כ קודם שתאפה או אף אם בדרך נס לא תאפה איגלאי מילתא דלא היתה מעשה הדבקותו מלאכה אבל כשנאפה איגלאי דהיתה הדבקותו מלאכה, וא"כ אף שנאפה במוצאי שבת נמי הרי עשה כל מלאכת האפיה שביד האדם בשבת ויש לחייבו, ול"ד לזה שברדה קודם שנאפה פטור. וא"כ נסתלקה הוכחתו שזרע שאני ואפשר שגם זורע הוא כמבשל. ולכאורה מתוס' שבת דף נ' ד"ה מקצת שתירצו על קושית הערוך דבלא השרישו איירי, משמע דלא כמנחת חנוך דאף בזרע בעי השרשה, דהא איירי שם לענין זרע כלאים דמותר להטמין ואינו חושש לאיסור זרע כלאים, אך מ"מ חייב אף שהשרשה הוא בחול משום דכל מעשה האדם במלאכת זרע הוא רק הזריעה וע"ז חייבה תורה אם נשרש אח"כ דאיגלאי דהוא זריעה, אבל בלא נשרש איגלאי דלא הויא זריעה כדבארתי במבשל. וצ"ע בתוס' אליבא דהמנחת חנוך).

אך בכלל איני יודע מה צורך לבקש סברות לזה שפטור מסקילה דהוא פשוט שכיון שרבנן אסרוהו אין לחייבו אף שבכל אונס יהיה חייב, דאל"כ לא היו אוסרין חכמים. רק שקשה ראייתם מערל הזאה ואיזמל כקושית ידידנו הגאון ר' שמעון טרעבניק שליט"א הגאב"ד האדיאץ ועל זה לא תירץ כתר"ה כלום, ואני בתשובתי אליו בארתי אל נכון בעה"ל. ידידו משה פיינשטיין.

במדבר רבה (פרשת קרח) פרשה יח סימן יח

רב לכם בני לוי, אמר הקדוש ברוך הוא למשה את מחית בחוטרא ובמה דמחית את לקי את אמרת רב לכם למחר את שמע רב לך.

צדיק כתמר יפרח. וידועים דברי האריז"ל, שהם ס"ת **קרח.** כי יש מדרגות, אהרן הכהן נכנס לפני

כוונת קודשו: 'נכון אתה לוי, נכון אתה נכד של החוזה מלובלין, נכון שמייחסים לחוזה שאמר שהינו נכד של קרח, הנהנתי בראשי כהסכמה על דברי קודשו, המשיך ואמר רבינו: 'יש המייחסים לרבי **לובלין** שהתבטא דער הייליגער זיידע **קרח!** בהמשך לדברי האר"י הק' שסופי תיבות של "צדיק כתמר יפרח" הינם **קרח**, ובר"ת של בנש"ק אפשר לטעות "בנן של **קרח**" ואם הרבי מלובלין בא לתקן ולהמתיק את הענין של קרח ולא ח"ו לזלזל בכבודו, אבל ירצה מי שירצה לזלזל בנכד של קרח על סמך דברי הרבי מלובלין לא ולא, ע"כ כתבתי בהדיא "בנן של קדושים", עכ"ד רבינו. אמרתי לרבינו כנראה גם אני צריך ללמוד שיחת חולין של ת"ח וגם משפטיהם מה טומן בחובו כל משפט עם ר"ת ומשפט בלא ר"ת: חייך והפטיר: 'נישט אזוי ווייט' – לא כ"כ רחוק (רב רבנו עמ' רל).

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ח הלכה א

משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות בלט וכשוף, אלא כל האותות שעשה משה במדבר לפי הצורך עשאו, לא להביא ראיה על הנבואה, היה צריך להשקיע את המצריים קרע את הים והצלילן בתוכו, צרכנו למזון הוריד לנו את המן, צמאו בקע להן את האבן, כפרו בו עדת קרח בלעה אותן הארץ, וכן שאר כל האותות.

Riddles of the Week

#1

פרשת חקת פרק כא פסוק ב

וַיִּזְרַח יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לִיקָח וַיֹּאמֶר אִם-נָתַן תִּתֶּן אֶת-הַעֶם הַזֶּה בְּיָדִי וְהִחַרְמְתִּי אֶת-עַרְוֵיהֶם:

רש"י שם

והחרמתי - אקדישו שללם לגבוה:

רשב"ם שם

והחרמתי - המטלטלין יהיו הקדש לשמים:

תרגום המיוחס ליונתן שם

וְקִיָּים יִשְׂרָאֵל קִיָּים קָדָם !! וַאֲמַר אֵין מִמְסָר תִּמְסָר יֵת עִמָּא הַדִּין בְּיָדִי וְאֶגְמַר יֵת קִרְוִיָּהוּן:

רש"י פרשת כי תצא פרק כה פסוק יט

תמחה את זכר עמלק - מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה (שמואל א' טו ג). שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה, לומר בהמה זו משל עמלק היתה:

#2

תלמוד בבלי מסכת הוריות דף י עמוד ב

והאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה! אימא: כמצוה שלא לשמה. אמר רבי יוחנן: שבע בעילות בעל אותו רשע באותה שעה, שנאמר: בין

רגליה כרע נפל שכב וגו'. והא קא מיתהניא מעבירה! אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: אפילו טובתם של רשעים רעה היא אצל צדיקים. אמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה; שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק הרשע, זכה ויצתה ממנו רות, דאמר רבי יוסי ברבי חנינא: רות בת בנו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב.

תוספות מסכת ברכות דף יז עמוד א ד"ה העושה שלא

העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא - וא"ת האמר רב יהודה אמר רב פרק מקום שנהגו (ד' נ:): לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה וי"ל דהכא מיירי שאינו לומד אלא לקנתר חבירו והתם מיירי שלומד ע"מ שיכבדוהו.

Rabbi Shmuel Fuerst

שולחן ערוך חושן משפט הלכות מאבד ממון חבירו בידיים ומוסר ומלשין סימן שפח סעיף יב

כל המוסר הצבור ומצערן מותר למסרו ביד עובדי כוכבים אנסים להכותו ולאסרו ולקנסו, אבל מפני צער יחיד אסור למסרו. הגה: (וע"ל סי' תכ"ה ס"א). מי שעוסק בזיופים וכדומה, ויש לחוש שיזיק רבים, מתרין בו שלא יעשה, ואם אינו משגיח, יכולין למסרו ולומר שאין אחר מתעסק בו אלא זה לבד. מי שרוצה לברוח ולא לשלם לעובדי כוכבים מה שחייב, ואחד גילה הדבר, אין לו דין מסור, שהרי לא הפסידו רק שהוצרך לשלם מה שחייב, מכל מקום ברעה עשה דהוי כמשיב אבידה לעובד כוכבים ואם גרם לו היזק, חייב לשלם לו מה שגרם לו (מהר"ם מרוזבורג).

שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק א סימן ח

באחד שנתברר שמכר נבלות וטרפות בתור כשרות אם מותר לתבעו בערכאות כשהוא אומר שיציית לדייני ישראל. קבלתי מכתבכם בדבר הרשע בא כח של בית חרושת כשר אשר זייף חותמות ותלה אותם על נבלות וטרפות ומכר ליהודים בתור כשרות, שהנידון הוא אם למסרו לערכאות המדינה שידונו קשה בכסף ובמאסר, או שידונו אותו הרבנים בדיני ישראל. לע"ד אף שפשעו גדול מאד וכנראה אינו בעל תשובה כלל, מ"מ כל זמן שלא ראינו שדייני ישראל אינם יכולים להפסיקו אין לדונו בערכאות משני טעמים. חדא דאפילו לא ידונו בערכאות אלא כדיני התורה אסור לדון בערכאות כדאיתא בחו"מ ר"ס כ"ו. ועוד הא ודאי הם ידונו במאסר ובממון שלא כדיני ישראל שאז יש לחוש לאיסור מסור, שאסור למסור ישראל ביד עכו"ם בין בגופו בין בממונו ואפילו היה רשע ובעל עבירות כדאיתא בחו"מ סימן שפ"ח סעיף ט'. ורק כשיראו שאין דייני ישראל יכולים להפסיקו אז יש היתר, אחר שיתרו בו שיתבעו אותו לערכאות דהוא כ"ש מממון דכשאינו יכול להציל בדייני ישראל שרשאי ברשות ב"ד לילך לערכאות ולתבוע בדיניהם כדאיתא שם בסעיף ב' וכ"ש הכא שהוא שלא להכשיל כמה בני"א באיסורים, וגם הא איכא תרווייהו דהוא גם שלא להונות שהוא גם תביעת ממון.

וגם בלא זה הא אפשר שיכחיש וישבע בערכאות ויגרמו שישבע שבועת שוא, שאף על המשביעין איכא עונש ח"ו כדאיתא בשבועות דף ל"ט. ואף שרש"י פי' התם שהוא מטעם שלא דקדק למסור ממנו ביד נאמן שהכא לא שייך זה, הוא רק טעם להתיר כשלא יוכלו דייני ישראל להפסיקו ומוכרחין לתבעו בערכאות אין להם לחוש לזה שישבע שבועת שוא. אבל כשיכולים להפסיקו בדייני ישראל יש לאסור גם בשביל שיגרמו שישבע שבועת שוא, ועיין בסמ"ע סימן פ"ז ס"ק ס"א שמדייק מלשון הש"ע שגם מה שלא נתפשר עמו נחשב לגורם שבועת שוא ונענש ובפרישה ס"ק ל' איתא עוד יותר שגם על מה שלא מחל הכל כדי שלא ישבע נענש, והכא שאין שייך למחול משום שהוא למנוע איסורא יש להתיר כשלא אפשר ע"י דייני ישראל אבל כשאפשר הרי ודאי יש להחשיבו גורם לשבועת שוא.

ולכן נראה לע"ד שמתחלה ידונו אותו בועד הרבנים בכל מה שבידם והעיקר לפוסלו מלמכור דברים כשרים ואם לא יציית אז יביאוהו לדון בערכאות.

קובץ תשובות הרב אלישיב חלק א סימן קצח

בעירנו אשדוד נגנב מקופה ציבורית פעמים אחדות כסף מזומן. לפי כל הסימנים יד אחד האנשים בזה אולם אין בידינו האמצעים שיביאו לידי הודאתו. נשאלה השאלה אם מותר לפנות למשטרה אשר אחרי חקירתה, אם תצליח, תביא את החשוד למשפט החילוני, המסקנות עלולות להיות חמורות, כי עלול להיות שהחשוד הוא בעל משפחה גדולה, נוסף לכך אם זה מישהו שקשור עם עבודת הקודש, עלול להיות חלילה גם חילול ה' ר"ל, מאידך יתכן שכספי ציבור נעלמים ומי יודע מה עוד.

עיינ בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' קנ"ה מ"ש בנידונו בא' שמצא תיבתו פרוצה ונגנבה מתוכה הון רב ויש לו אומדנות המוכיחות שאחד ממשרתיו עשה המעשה הזה, אי שרי לי' למוסרו לערכאות והוכיח מהא דב"ב קס"ז ומב"מ כ"ה דמצוה על הדיין להכותו וליסרו ע"פ אומדן דעתו שיודה באמת, והביא שם מעשה רב מהגאון ר' העשל והש"ך עיין שם אלא שלבסוף הוא מסיק "וחוכך אני מאוד שלא למסרו לערכאותיהם וכבר אמרו רז"ל כתוא מכמר יש לחוש שאם יודה ידונו אותו למיתה" ומכאן דזה לא שייך בזמנינו, הרי מן הדין רשאים לפנות למשטרה, אולם לפי"ד כת"ר עלול להיות חילול השם, ואין בידי להביע דיעה ע"ז הואיל ואינני יודע את הענין, והדבר נתון איפוא לשקול דעת כת"ר.

רמב"ם הלכות ממרים פרק ג הלכה ח

וכיצד דנין זקן ממרא וכו', ואין ממיתין אותו בבית דין שבעירו ולא בבית דין הגדול שיצא חוץ לירושלים אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים, ועד הרגל משמרין אותו וחונקין אותו ברגל, שנאמר וכל ישראל ישמעו וייראו מכלל שצריך הכרזה, וארבעה צריכין הכרזה, זקן ממרא, ועדים זוממין, והמסית, ובן סורר ומורה, שהרי בכולן נאמר ישמעו וייראו.

רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ב הלכה ד - ה

וכל אלו הרצחנים וכיוצא בהן שאינן מחוייבים מיתת בית דין אם רצה מלך ישראל להרגם בדין המלכות ותקנת העולם הרשות בידו, וכן אם ראו בית דין להרוג אותן בהוראת שעה אם היתה השעה צריכה לכך הרי יש להם רשות כפי מה שיראו. הרי שלא הרגם המלך ולא היתה השעה צריכה לחזק הדבר הרי בית דין חייבין מכל מקום להכותם מכה רבה הקרובה למיתה ולאסור אותן במצור ובמצוק שנים רבות ולצערן בכל מיני צער כדי להפחיד ולאיים על שאר הרשעים שלא יהיה להם הדבר לפוקה ולמכשול לבב ויאמר הריני מסבב להרוג אויבי כדרך שעשה פלוני ואפטר.

ט"ז יורה דעה סימן שלד ס"ק א

ואפילו יש לחוש שע"י כן יצא לתרבות רעה. תמיה לי האי מילתא טובא דהיאך נחוש לאיסור שעושה זה ונביאהו לידי תרבות רעה ח"ו אשר כל באיה לא ישובון. והנה מקור דין זה בפסקי מהרא"י סי' קל"ח וז"ל וראיה ממה שמצאתי בקובץ שהוכיח מהא דאמר באגודה פרק הנושא שאמר רבינו הקדוש בעת פטירתו בדרך נבואה דרב אחא בר יאשיה שמתניהו להנהו דאקפו פירי בכוורא וחללו שבת ואשתמוד משום דשמתניהו וקשה מאי קמ"ל תלמודא בהאי מילתא ורבינו הקדוש גופיה למאי הלכתא ניבא דבר זה אלא לאשמועינן דאפילו אם נראה לחכמים שמפני שהן מנדין מאן דהו שבשביל כך יצא לתרבות רעה לא יניחו עבור זה מלעשות כהלכה עכ"ל. ומ"ש בשם פרק הנושא הוא ט"ס אלא האי נבואה דרבי היא בפרק עשרה יוחסין (דף ע"ב) ולעד"נ דמהא אין ראייה כלל דהתם משמע שרבינו הקדוש בא להזהיר את השומעים שידעו שיש פסולים בבבל כמו שאמר התם טובא די ש מקום שכולם ממזרים ויש מקום שיש ב' אחים שמחליפים נשותיהם זה לזה וע"ז אמר ג"כ שיש מקום בבבל שסרו היום מאחרי המקום ברוך הוא דשמתניהו רב אחא כו' ועל כן יש להתרחק מהם וכו' כנ"ל ברור שאין לעשות למעשה כהג"ה זאת אף על פי שהיא מהלכה ממקום קדוש בעל אגודה ז"ל ובאגודה שלנו לא נמצא זה כלל ועיין מ"ש בס"ס זה בשם רש"ל:

פתחי תשובה סימן קנו

סימן קנו ילך לעסקיו וכו'. המ"א כאן האריך באיסור לשון הרע ובחשו' מהר"י מברוג'א (סי' לח) דאפילו להוציא עלמנו מן החמד לא יאמר פלוני עשה אף שהוא חמת אלא יאמר אני לא עשיתי ע"ש. וראיתי להזכיר פה ע"ד אשר כל הספרי מוסר הרעישו העולם על עון לה"ר ואכזי מרעיש העולם להיפוך עון גדול מזה וגם הוא מנזי יותר והוא מניעת עלמו מלדבר במקום הגלך להזיל את העשוק מיד עושקו. דרך משל במי שראה באחד שהוא חורב על חבירו בערמה על הדרך במדבר להרגו או שראה חותר מחסרת בלילה בביתו או בחנותו היחכן שימנע מלהודיע לחבירו שיחבר ממנו נושם איסור לשון הרע הלא עונו גדול מנשוא שטובר על לא תעמוד על דם רעך וכן בענין ממון הוא בכלל השבת חבידה ועתה מה לי חומר מחסרת או שרואה משרתיו גונבים ממנו בסתר או שחפזו גונב דעתו בעסק או בחבירו מטעהו במקח וממכר או שלוח מעות והוא גברח ללאו פרענא הוא וכן בעניני שידוך והוא יודע שהוא איש רע ובליעל ורע להתהקן עמו כולן בכלל השבת חבידה גופו וממונו ועתה אינה לנו הגדר והגבול לומר עד פה מדבר ולא יותר והכלל בזה שהדבר מסור ללב אם כונחו לרעת האחד הוא לשון הרע אבל אם כונחו לטובת השני להציל ולשמרו הוא מצוה רבה וזהו לדעתי עומק כונת הירושלמי שהביא המ"א דמוסר לדבר לה"ר על בעלי המחלוקת. ולכאורה קשה ע"ז מהא דאמרין ת"ק (דף ע"ז) דיליף דבשליח ב"ד אין בו משום לשון הרע מדהגיד למשה העיני האנשים ההם תוקר וכו' ומאי ראייה הא עדת קרח ה"ה בעלי המחלוקת. והוא אשר דברתי דודאי גם על בעל מחלוקת אין לספר בחנם רק בדבר המחלוקת שהוא לופה רעת חבירו או מותר לגלות גנותו להלאת חבירו ולפ"ז מוכיח שפיר דמה שאמר למשה מה שאמרו עדת קרח הוא בלא תועלת וע"כ הוא רק משום דשליח ב"ד מותר שוב מלאתי כן בגליון הש"ס על הירושלמי. ועתה כמה פעמים אנו רואים תקלת חבירינו בהרשת הפרוסה לרגליהם מאדם רע ופושעים פנינו באמרנו מה לנו להכניס בדבר אשר אינו נוגע לנו ועי' בחשו' מקום שמואל (סי' לא) אהא דמתאמרני באפי מרא לית ביה משום ל"ב היינו דוקא במחטין לשם תוכחה אבל לא לקנחור ע"ש ובדברים כאלו וכי"ב כבר אמרו חז"ל בדבר המסור ללב נאמר ויראת מאלהיך:

שו"ע חושן משפט - סימן שנו סעיף ב-ג

הגונב ומכר ולא נתייאשו הבעלים (וע"ל סימן שס"ח), ואח"כ הוכר הגנב ובאו עדים שזה החפץ שמכר פלוני הוא גנבו בפנינו, חוזר החפץ לבעלים והבעלים נותנים ללוקח דמים שנתן לגנב, מפני תקנת השוק, והבעלים חוזרים ועושים דין עם הגנב. ואם גנב מפורסם הוא, לא עשו בו תקנת השוק, (טור ס"ד בשם רי"ף ורמב"ם) ואין הבעלים נותנים ללוקח כלום, אלא חוזר הלוקח ועושה דין עם הגנב ומוציא ממנו דמים שנתן לו: הגה - וי"א דאף בגנב מפורסם עשו תקנת השוק וצריך להחזיר ללוקח מעותיו, אלא אם כן ידע הלוקח שזה הדבר שקנה גנב, שאז צריך להחזיר בלא דמים (טור בשם הרא"ש ור"י). ואפילו הגנב אין צריך להחזיר לו מעותיו, דודאי נתן לו לשם מתנה, הואיל וידע שאינו שלו וקנאה (מרדכי פרק הגוזל בתרא). ואם אמר הלוקח: לטובה נתכוונתי, נאמן וצריך להחזיר לו מעותיו אפילו בגנב מפורסם, לכ"ע (מרדכי ותוספות פרק הנ"ל והגהות מיימוני פ"ה דגניבה):

נתייאשו הבעלים מהגניבה, בין שנתייאשו ואחר כך מכר, בין שנתיאשו אחר שמכר, קנה לוקח ביאוש ושינוי (רשות). (וי"א דאם נתייאש לאחר שמכר לא קנה לוקח, דאין יאוש ושינוי רשות קונה אלא אם כן נתייאש קודם שמכר (טור סימן שנ"ג בשם הרא"ש), וכן נ"ל להורות), (וע"ל סימן שס"ג) ואינו מחזיר הגניבה עצמה לבעלים, אלא נותן להם הדמים אם לקח מגנב מפורסם; או אינו נותן כלל, לא חפץ ולא דמים, אם לא היה זה המוכר גנב מפורסם: הגה - פירוש, דהרי הבעלים צריכין ליתן ללוקח דמי המקח משום תקנת השוק, ולכך המותר מדמי המקח צריך ליתן לו לפי סברא זו, אלא דיש חולקין וסבירא להו דיאוש ושינוי רשות קונה לגמרי ואין צריך ליתן לו אפילו הדמים. וע"ל סימן שנ"ג:

שלחן ערוך יורה דעה הלכות רבית סימן קעז סעיף לב

נתן המתעסק מתנה מהמטלטלין של העסק או מהמעות לאחרים, והביא בעל הממון ראייה ברורה שהם מזה העסק, מוציא מידם. אפילו שינה אותם מקבל המתנה או מכרם או נתנם לאחרים או הפסיד חייב לשלם, והכל בראיה ברורה.

חוות דעת ביאורים על שולחן ערוך יורה דעה הלכות רבית סימן קעז סעיף לב ס"ק כז

חייב לשלם. עיין ש"ך ס"ק ס' עד אהשני קאי. ויש בדבריו טעות סופר ותיקנו בעצמו בנקודות הכסף [ס"ק ח] שכצ"ל, ולפענ"ד גם הפרישה [אות מא] סובר כן היכא שהוא בעין ביד המקבל מתנה השני שצריך להחזירו בחנם כדמוכח בחו"מ סימן שני"ו [סעיף ב], ומה שכתב דאותו לוקח או מקבל מתנה ברשות לקחו וכו' אהשני קאי, ומיירי שאינו בעולם, ובזה חייב המקבל הראשון לשלם דהמקבל השני בדין קנאו, עכ"ל בנקודות הכסף. ועיין מה שהקשה דהא כיון דלא נתייאש בעל העסק יכול לגבות ממי שירצה כמו שנתבאר בחו"מ סימן שס"א [סעיף ה] דהגוזל לחבירו ונתנו לאחר ואכלו רצה מזה גובה ורצה מזה גובה אף על פי שלא ידע שהוא גזול, וא"כ יכול לגבות מהמקבל השני, והמקבל הראשון פטור לשלם להשני שאין במתנה אחריות. ולפענ"ד נראה דהא דחו"מ סימן שס"א מיירי שהשני גזלו מהראשון, אבל אם נתנו לו במתנה ולא ידע שהוא גזול לא מבעיא אם הפסידו דודאי פטור, ואפילו אכלו אין צריך לשלם ודאי יותר מדמי בשר בזול כמבואר בחו"מ סימן שמ"א [סעיף ד] בטבחוהו ואכלוהו דאין משלמין רק דמי בשר בזול משום דיש לומר אלו הוינן ידעינן לא הוי אכלינן בישראל [סמ"ע שם ס"ק י], ומכל שכן כשהפסידו לגמרי. ועוד נ"ל דאפילו דמי בשר בזול לא משלמי במקבל מתנה שלא ידע שהוא גזול, דהא ודאי אם נשתנה ביד השני ואח"כ אכלו דפטור, דהא כיון דאין צריך לשלם רק דמי בשר בזול מטעם שנהנה משל חברו, וכיון דנשתנה קודם הרי לא נהנה משל חברו כלום דכבר יצא מרשותו, והנאת אכילה מתחלת לעולם אחר ששינה כדאמר בכתובות דף (ו') [ל] [ע"ב] מכיון דלעסיה קניא, וכיון דהוא ג"כ אינו חייב רק אהנאת אכילה קניא מקודם בלעיסה כמו התם. ועוד קשה לי דנטעון להמקבל מתנה השני לקוח. ואפשר דמיירי בעדים וראה:

ערוך השולחן חושן משפט סימן שמט סעיף א-ב

כבר נתבאר דאין חילוק בין איש לאשה בתשלומי גניבה ואף על גב דכתיב כי יגנוב איש דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין ולכל דינין שבתורה [ב"ק ט"ו א] ומאי דכתיב איש למעוטי חרש שוטה וקטן שאינם בני דעת ופטורין מתשלומין אפילו לכשיגדל הקטן ויתפקח החרש וישתפה השוטה רק אם הגניבה בעין או שהחליפו הגניבה על דבר אחר או מכרהו והדמים בעין מחזירין הקרן להבעלים ואם אין ביכולת להשיג הגניבה עצמה ממי שהחליפו או מכרו לו **מחזירין הדמים או החליפין**: אבל אשה חייבת בתשלומין כאיש רק אם היא אשת איש אין לה במה לשלם דמה שקנתה אשה קנה בעלה אא"כ יש לה נכסים שאין הבעל אוכל פירות ושהתנו כן קודם הנשואין שלא יאכל פירות ופירי פירות ושאם תמות לא יירשנה כמ"ש באה"ע סי' צ"ב או שאחר נתן לה במתנה ע"מ שאין לבעלה רשות בהם ושתשלם החוב אבל בלא זה נשאר הקרן והכפל עליה חוב עד שתתאלמן או תתגרש ותטול כתובתה ותשלם ויקח הנגנב עתה פס"ד שמגיע לו כך וכך **ופשיטא שאם הקרן או חלופיו בעין שמשלמת הקרן מיד**.

ב"ח יורה דעה סימן קעז ס"ק כב קונטרס אחרון

וכתב הרמב"ם נתן המתעסק וכו' עד אפילו שינה אותם המקבל מתנה וכו'. פירוש אף על פי שאין המתנה בעין ביד המקבל מתנה אלא שינה והחליף אותה בדבר אחר או שמכרם או שנתנם לאחרים או הפסיד חייב המקבל מתנה מהמקבל לשלם לנותן אף על פי שלא היה יודע דמשל עסק נתן לו דדמי לגנב ופרע בחובו או בהקיפו שצריך להחזירו בחנם וכל שכן בגנב ונתנו במתנה. ונראה שהוא הדין כשהמקבל מכר לאחרים בזול כדי להבריא העסק מהנותן דינו כגנב שעשו בו תקנת השוק אם לא היה יודע הלוקח דמשל עסק היה ואם היה יודע דינו כקונה מגנב מפורסם כן נראה לי ומדברי מהר"ר ולק כ"ץ (פרישה אות מא) נראה שלא פירש כך ולא ידעתי טעמו.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף קיא עמוד ב

אמר רב חסדא גזל ולא נתייאשו הבעלים ובא אחר ואכלו ממנו רצה מזה גובה רצה מזה גובה.

נתיבות המשפט ביאורים סימן קכג ס"ק א

חוב על עכו"ם. בקצוה"ח [סק"ג] כתב על הב"י שכתב בשם תשובה, דראובן שהיה לו שטר על גוי ונתנו לשמעון לגבותו, וגבאו מיד, ואמר לראובן שנתן לגוי זמן שני חדשים, אמנם אם ירצה יתן לו שטר אחר משלו בפרעון שטרו וכו', וכתב הב"י, ויש לתמוה עליו, דכיון ששמעון גבאו מיד, כבר זכה ראובן באותן מעות(יו) ושלו הן, ובשביל ששמעון הטעהו לא איבד זכותו, עכ"ל הב"י. וכתב בקצוה"ח להביא ראיה מדברי התוס' בב"מ ע"א [ע"ב] בד"ה בשלמא סיפא לחומרא, דאינו יכול לזכות המעות מן הנכרי אפילו בישראל שעשה שליח לישראל השני וקיבל מעות מן הנכרי, ע"ש.

ותמוהין מאד דבריו, דאף דזה אמת דאין המעות נקנין לישראל, מ"מ הנכרי נפטר מההלואה, כמבואר בסימן קכ"א [סעיף א'] באומר שלח ע"י גוי, דפטור אף שאין שליחות לגוי, ודמי למ"ש הריטב"א בקדושין [ח' ע"ב, עיין שם] באומר הנח על גבי קרקע והפטר, דנפטר מהלואתו והלוה יכול לחזור וליקחם, דלא נקנו המעות למלוה, והדין דין אמת, אבל מ"מ נהי דהמעות עדיין של הגוי, מ"מ מהיכי תיתי לא יהיה המלוה יכול לגבות דמי חובו של גוי ממעות הללו, בפרט שאי אפשר לו לתבוע החוב ממקום אחר רק ממעות הללו, והמעות הללו נעשו כאפותיקי מפורש, והמלוה זכה שיהיו המעות אצלו כאפותיקי מפורש, ובדאי שאין שום אדם יכול לקחתם, רק המלוה גובה חובו מהן, וכן בהנח על גבי קרקע והפטר, ודאי דאין שום אדם יכול ליקח אותן להשתמש בהן, רק המלוה גובה חובו מהן, ואם לקחן אחר, המלוה מוציא אותן ממנו בדיינים, וזה ברור ופשוט.

עו) ר"מ פט"ז מהי מלוה ה"ז הודה לו שפרע ישנם לוי לראובן, נראה דבמודה שפרע אחר המכירה לריך לשלם הכל דהכסף שקיבל צעד החוב הם של ראובן ואפי' לקחן ע"מ לגזולן אפשר דחשיב הכסף כשצח שעשה החוב וכפירות שעושה שדהו שהרי החוב נפרע כיון שלא ידע הלוה שמכר ואף אח"ל דלא זכה ראובן באותו ממון מ"מ חייב לשלם הכל מדין מזיק כדין מוחל לדעת הפוסקים דמשלם הכל, אבל אם הליה אימר שפרעו ביום פלוני והוא קדם שמכרו והודה לו לוי נראה דאין משלם רק דמים שקיבל כדין הממט"ה, ואם יש הכחשה צינייהם דשמעון אומר שפרעו אחר המכירה ולוי טוען שפרעו קדם מכירה, נראה

דלוי נאמן בשבועה ששמעון חשיב עד לראובן שהרי אין שמעון נוגע בדבר, ואם שמעון לא אמר זמן הפרעון הדין נותן דלוי נאמן לומר דנפרע קדם המכירה ואינו יכול להשביעו מספק.

והא דדייק ה"ה מ"ה הר"מ דגם במקבל מחנה אם לוי טוען שלא נתנו כלל נשבע היסת וילמד מזה דאילו הודה חייב לשלם יש לפרש בהודה שפרע אחר זמן שטיען ראובן שנחנו וא"כ חיצעו ראובן טענת כרי שפרע אחר שנחנו ומיחו יש לדון שיהא נאמן צמגו דאי צעי הודה שפרע קדם זמן חביעתו, ואמנם הוי מגו למפרע דבשעה שחצע ראובן לשמעון הודה לוי על זמן פרעון. **ודברי** המ"מ סהומין ומשמע לכאורה דאף אם לא אמר שמעון זמן הפרעון אין לוי נאמן לומר שפרע קדם המכירה ולא אהפרש טעמא [ובנה"מ ס"י ס"ז ס"ק י"ז כ' בשם החומים משים שזה נגד חזקה אבל הכא ע"כ עשה שלא כהוגן שפרע של חברו ולא הודיעו ועכשו כחש צו ואומר שמכרו שטר פרוע ושפיר יש לחושדו שמכרו פרוע ובלא"ה אין ענין חזקה כהאי מסורה אלא לצעלי הגמי ואין דרך הפוסקים לחדש כהאי] ועוד איך דייק לה מדברי רבנו הלא דברי רבנו שפיר מתפרשים בהודה זמן הפרעון אחר שכבר היה השטר ציד ראובן.

ואפשר דדברי המ"מ באמת באמר שמעון זמ"פ והודה לו לוי, ואח"כ טוען לוי שאין הזמן שאמר שמעון אמת ולא מני הדר צ"י ואע"ג דמה שהודה לשמעון הוא בעיקרו על הפרעון ולא על הזמן מ"מ כיון שהודה צ"ד צפני ראובן לא מני הדר צ"י. **ומש"כ** הל"מ והמל"מ דאינו נאמן לומר שפרע מכבר דלית ל"י מגו תמוה דא"ל טעם מגו אלא לענין הדין של ראובן עם שמעון שהרי ראובן יש לו שטר ואילו עד אחד בעלמא אינו נאמן לומר שטר פרוע הוא והכא לוי מהימן משום מגו דמתילכ אבל לענין הדין של ראובן עם לוי ודאי נאמן מדין הממט"ה.

סימן צו

בענין דינא דמלכותא דינא

(1)

ראיתי קונטרס מגדול אחד בענין דד"מ דולה מים עמוקים מש"ס רו"א בפרטים שונים בענין זה ויאשר כחו. ואמנם מאשר מסקנתו בענין העלאת שכר דירות לא נהירא לי ע"כ ראיתי להעלות על הכתב חו"ד העני' בענינים אלה והבוחר יבחר.

(א) ידוע דברי חז"ל על הפסוק ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, שצריך לדון בדיני ישראל ולפני דייני ישראל. ועל כן אם יש סכסוך בין ישראל לחבירו צריך להזמינו לפני דייני ישראל, ואין היתר להזמינו לפני דייני אוה"ע מצד דינא דמלכותא, אלא כשמזמין את חבירו ומסרב ונוטל רשות מבי"ד ישראל, אז מותר לקבול לפי דייני הממשלה.

(ב) בזמן ובמקום שישראל מקובצים יחד, והם שומרי תורה, עליהם להיות מצויינים ואגודים בקהלה מיוחדת, אפילו כשהם כבושים בגולה תחת אוה"ע בגוי בקרב גוי ועליהם למנות דיינים וטובי העיר שיפקחו בתקנות הקהלה הן בעניני תורה והן בדרך ארץ. ולפנים היו יום דשוקא "ירידים" בלע"ז שבהם נתקבצו חכמי התורה שבמדינה והיו מתקנים תקנות מיוחדות ליהודים, ובכה"ג כשיש להם מנהגים ותקנות מיוחדות, הדיינים פוסקים להם כפי תקנות בני ישראל שבמדינה ולא אזלינן בתר דינא דמלכותא וכן כל יחיד צריך לנהוג לפני התקנה אם היא ידועה לו, אף בלי פסק מבי"ד.

(ג) אפילו דייני ישראל מכל המדינה אין להם רשות לעשות חוקים חדשים בעניני ירושה נגד דיני תוה"ק, ורק המוריש בעצמו נתנה לו תורה רשות להנחיל כדינא דגמרא, ולא אזלינן בזה בתר דינא דמלכותא.

(ד) בזמן ובמקום שאין לישראל בתי דינין קבועים וטובי העיר, והממשלה חוקקת חקים לטובת העם, בדברים שבממון, שתלויים במנהגי המדינה, הכל חייבים לנהוג בדיני הממשלה, וכשיבא הדבר לדייני ישראל דיינינן בדיני הממשלה, וכחם כח מנהגי המדינה בישראל, ובפרט במדינה קונסטיטוציונאלית שהחקים נעשים ע"י נבחרים העם והיהודים בתוכם. וקנינים המועילים ע"פ תקנותיהם דינן כדין סיטומתא, כשנוגע הדבר לעניני איסורים כמכירת חמץ ובכור.

(ה) מלך מושל יחידי שמטיל מס מיוחד על ישראל, אף שהממון או החפץ שלקח מישראל כשבא ליד ישראל אחר אינו בכלל גזל, כי דינו כדין כבוש וזוטו של ים אבל ישראל אסור ליעצו בזה ולסייעו כי גזל הוא, ודין זה נוגע לדין

סיקריקון אף שמלך הוא (ויש בזה חלוקי דינים) והארץ שלו; ובכ"ז אסור לו כיון שהוטל המס רק על ישראל. וכן מכס שאין לו קצבה שהוטל על יחיד.

(ו) ומלך ישראל רשע שגוזל בית או שדה מישראל גרוע מא"י מטעמו של הר"ן, כיון שאין הארץ שלו, וזהו מעשי אחאב לנבות היזרעאלי, שהיתה גזלה ונמשך מזה רציחה של הנגזל והגוזל.

(ז) מה שנוגע לתקנת אנשי המדינה אין חלוק בין אם היא תקנה זמנית או תמידית וכל תקנה אינה קבועה תמיד אלא לפי הצורך. וכן אין חלוק בין אם היא תקנה לכל אנשי המדינה או לחלק הכושל והדל שבה, ואדרבא, תקנה לצורך עניים כחה יותר יפה.

(ח) אנחנו יושבי ארצות הברית דאמריקא, שחקיה נעשים ע"י הנבחרים מכל האזרחים אחר המו"מ שביניהם שלצדק ומשפט נעשים ואנו בינינו לבין עצמנו אין לנו קהלות מסודרות עם טובי העיר וחבר עיר, הרי החקים שלהם הם דינא דמלכותא דינא, ואף שלפעמים אין זה ע"פ השו"ע, אם הם בדינים שתלויים במנהג חוקי המדינה, הם הם המנהג. וכשבא הדבר אצל דייני ישראל צריכים לפסוק ע"פ חוקיהם חוץ מדיני ירושות שאינם תלויים במנהג, לא מהני דינא דמלכותא כנ"ל באות ג'.

(ט) חוק הדירות של הממשלה הוא ישר, מתוקן ומקובל בפרט בערים הגדולות, כי הוא מכוון נגד מפקיעי שערים ופושטי עורות עניים. ואף שלפעמים נראה כעול נגד בעלי בתים שאינם עשירים, הנה כן דרך החוק שלפעמים נפגע ביושר ואזלינן בתר רובא. ומה שהחק מפלה בין דירות עניים לבתי לוקסוס אינו מגרע כח החק אלא מעדיפו ומטהו אל צר היושר, וכן מה שהחק משתנה מזמן לזמן; ובכ"ז כשבא אצל דייני ישראל בדינים הקבועים של הממשלה דיינינן להו, אלא כשמתרצים לדון בפשר דנין הכל לפי הענין.

(י) מה שכתב הר"ן בנדריים כ"ח בטעם דינא דמלכותא דינא משום שהארץ שלו ויכול לגרשם מן הארץ, אין הכונה דוקא כשיכול לגרש, אלא העיקר שיש להם טובה מן השלטון הן בעצם הישוב שיושבים בגבולו והן, ובעיקר בטובות תמידיות כגון, כשהשלטון מספיק להם מזון בזול, ומים, ומאור בזול, וגשרים ודרכים מתוקנים ומגין עליהם ובכה"ג כשיש מלכות ישראל שמספקת להם כל הנ"ז. ג"כ כחם כח מלכות א"י אפילו כשהם עבריינים, אם החוקים מהדברים התלויים במנהג, אבל כשהם נגד התורה לא משגחינן בהן. וזהו עניין דברי הנמוקי יוסף בנדריים, ואין לעשות מחלוקת בינו ובין הר"ן, כי דברי הר"ן אמורים כשאין המכס לטובת העם שאז רק למלך א"י יש לו רשות לזה מטעמו דהר"ן, ודברי הנמוקי יוסף כשהם לתועלת בני המדינה, ואמנם כשיש חקים מיוחדים ע"פ תוה"ק לא אזלינן בתרייהו.

(יא) מה שכתבו פוסקים שבחק שאינו שוה לכל אין שייך דינא דמלכותא.

הכונה כשמפלה בין עם לעם משום רשעות, כגון שגוזרים גזירות על ישראל ר"ל. או בכלל כשמטילים מס על יחיד שלא בצדק אלא בשרירות הלב, אבל כשיש חוק לתקנות עניים ולא לעשירים כ"ש דאזלינן בתרי' ולית דין צריך בשש.

(יב) דברי הש"ך שחולק על רמ"א בענינים שלטובת המדינה, דלא אזלינן בזה בתר דינא דמלכותא הוא במקום שיש לישראל קהלות מיוחדות עם טובי העיר נבחרים לתקן תקנות שלהם. אבל פה במדינה לא שייך זה, ופשוט דחקי המדינה הם צריכים להיות נר להדיינים של ישראל כשבא דין זה לפניהם.

וצ"ע אם לפי המצב דכאן שאין לנו דייני ישראל בחנם אף לא בשכר בטלה, אם אפשר לומר בכה"ג יש דין בישראל, ואם מותר להעניש בערכאות כשלא מצא דיינים כשרים בלי שכר נפרו. וה' ישיב שופטינו כבתחילה. (תשי"ז)

(2)

מה שמעיר על מה שדברי סתומים — עיקר מכתבי היה כתשובה על הקונטרס, ושם נזכרו המקורים, ולא חשבתי למוסרו לדפוס מתחלה.

(א) מה שמעיר על מה שלא הזכרתי בענין מח"ש אם צריך להזמינו לד"י — פשוט בעיני שלכתחילה צריך להציע דין ישראל בזבל"א הידוע גם להם בשם "ארביטריישאן", ו"קומפרומיס" לכל אחד, ורק לענין דיעבד אם להעניש בעד זה יש להקל.

(ב) מה שמוצא דדינא דמלכותא דינא גם בבי"ד של ישראל, הנה מה שמקובל אצל השו"ע והפוסקים זהו דין ישראל, אפילו מקורו מדד"מ.

(ג) כתבתי דיני ירושה — שבזה גם בי"ד ישראל אין להם רשות לשנות, ומנהגי הנשואין כשח"ז, אין זה אלא בגדר מתנה וכפי הדינין הנאמרים בזה.

(ד) מה שכתבתי שצריך ללכת אחר דד"מ. — מפורש כתבתי שהוא בדברים התלויים במנהג. והם בדברים הנמסרים אל המשטרה בלי לפנות לערכאות, ובשא"ד צריך בי"ד ישראל לברר ע"פ הפוסקים אם שייך בזה דד"מ, ובענין קנינים שדינם כסיסומתא כבר דברו בזה האחרונים. בודאי גם למלכות ישראל יש דד"מ ועוד יותר, אבל דברי כ"ת נאמרו רק בענין דבטלי דיקרי וכו' בלי תשלום ומיוחד על ישראל כנ"ל.

(ה) אף שרמ"א בסי' שס"ט כתב שאפילו המס מיותר על ישראל יותר מא"י יש בזה משום דמ"ד הוא במס רגיל שקוצבין לאזרחים פחות מבלתי אזרחים, וכ"ז שלא השיגו ישראל זכות אזרח, המכס שעליהם אפילו שהוא יותר משל אחרים דד"מ הוא, אבל בדרך עשק דין סיקריקין לזה, ויש להשוות הדיעות.

(ו) אם הקרקע או הבית נחוץ להממשלה הוא בכלל מלך פורץ גדר וצריך לשלם כגמ' בב"ק ס', אבל אחאב גול לעצמו...

(ז) ובכלל במלכות ישראל צריכים החוקים להיות ע"פ יסוד השו"ע, ורק בענינים פרטיים לצורך שעה יש רשות להנהיג שינוי.

(ח) כבר כתבתי שרק בדבר התלוי במנהג, ומסורים למשטרה בלי לפנות להשופט, בזה אזלינן בתרייהו.

(ט) חק הדירות הוא מקובל ומסור למשטרה, ואם הגאון בעל אבני חפץ חלק בין שעת מלחמה לשאר זמנים הוא במקומות היהודים שהיו דנים בדינים שלהם והיה להם רשות בדעת תורה אם להנהיג דיני הממשלה בשכירות או לא, אבל בכאן אין כאן בתי דינים ורבני הקהילות דכאן אינם בעד דיני ממונות, בכה"ג נראה דמודה הגאון הנ"ל.

(י) בודאי שכל איש ישראל אסור לו לפנות לערכאות הן שם יעלה לו בזול או ביוקר שם, ומה שנסתפקתי הוא אם יפנה אצל הרבה רבנים ובע"ב ולא ימצא, אז אפשר לצדד בזכותו שלא להענישו, ובזה פתחתי ובזה גמרתי שמחוייבים לפנות מקודם לדייני ישראל.

ופרטי דיני ערכאות אם פוסקים נגד דיני ישראל אם הוא בכלל גזל, יחליט בזה הבי"ד ע"פ דעת תורה. (תשי"ז)

פימן צו

פס"ד בדבר גרימת נזקים בעד טשעק שחזר

בדבר התביעות שבין צד א'.. וצד ב'.. שצד אחד שלח טשעק בנקאי לצד ב' לפדותו מפ' לנ"י, ובקשו להודיעו כשיפדהו ויקבל בעד זה חצי פראצענט, וצד ב' קיבל את הטשעק והכניסו לפקדון להבאנק שמפקיד בו את כספו והמתין שלשה ימים, וכשראה שהבאנק אינו מחזירו, היה סובר שבודאי הוא ראוי לפרעון, ושלח לצד א' טשעק שלו על הסך של הטשעק שקבל בנכוי חצי אחוז, ואחר ימים קיבל ידיעה מהבאנק שלו שהטשעק הוא מזוייף ועשה עכוב (גיסטאפט) על הטשעק ששלח לצד א'. והצד א' טוען ששאלו לצד ב' אם קיבל הכסף והשיב לו בטלפון שקיבל, ועל סמך זה שילם צד א' את הכסף למי שקנה את הטשעק ממנו ולדעתו מחוייב צד ב' לשלם לו כי הוא גרם לו שישלם ע"י שאמר לו שכבר קיבל הכסף. ובעל הטשעק נעלם מקומו ואין לו ממי לתבוע. והצד השני מכחיש, ואומר שבטלפון אמר לו רק שקיבל הסחורה, אבל לא שקיבל הכסף רק ר"ל שקיבל הטשעק, והטשעק הרי הוא ניירא דעלמא, ואינו ראוי אפילו לצור ע"פ צלוחיתו כי הממשלה לקחוהו, ולעומתו תובע צד הב' הפסד שגרם לו כי היתה קובלנא מהממשלה על צד הב' שסותר בטשעקין מזוייפים, ושכר עו"ד ששילם לו אלף ות"ק ד' וגם גרם לו ששלשת הבאנקים שהיה מפקיד אצלם, השליכו את פקדוניו וזהו הפסד גדול כי גם בנקים אחרים אין מקבלים אותו וגרם לו מזה חלול שמו והפסד ממון.

ש"ך חושן משפט סימן עג ס"ק לט

ויש אומרים דבמקום שהמנהג כו'. בסמ"ע [סקל"ט] הקשה, דכאן משמע שאילולא המנהג יכול למכרו בפחות משנה, ולקמן סימן שס"ט סעיף ח' כתב הר"ב דהמלוה על המשכון יכול למכרו אחר שנה, הואיל וכן דינא דמלכותא כו', דמשמע שאילולא המנהג היה צריך להמתין יותר משנה, ותירץ דשם מיירי בישראל שהלוה לחבירו על משכון של גוי, וכאן איירי בהלוה לישראל חבירו בלא ריבית. ואין תירוצו ברור. גם קשה על דבריו שהרי דין זה שכתב הר"ב לקמן הוא מהמרדכי פרק הגוזל בתרא [סי' קנ"ד], דאיתא שם המעשה באחד שמשכון ספרים לחבירו כו', וספרים ודאי לא היו של גוים. אלא נראה לתרץ דכאן מיירי שהמלוה תובעו, לכן לולא המנהג היה יכול למכרו בפחות משנה, אבל לקמן מיירי שאינו תובעו, ואחר שנה יכול למכרו מיד בלא תביעה כלל, וכן כתב הגאון אמ"ו ז"ל בגליון הסמ"ע שלו. עוד כתב בעיר שושן [סעיף י"ד] על דברי הר"ב כאן ז"ל, ונראה לי דמיירי כשיש המנהג כן כשמלוה לגוים בלא ריבית, אי נמי בריבית והלוה לישראל גם כן בריבית, כגון שתלה משכונו בגוי ואמר לו שלוה לצורך גוי, אבל כשיש המנהג כן במלוה לגוים על המשכון בריבית שלא יוכל למכרו בפחות משנה, כשמלוה לישראל בלא ריבית למה נכופו אותו שימתין לו שנה, וחז"ל לא נתנו זמן אלא ל' יום, מה שייך לתלות בהלואת הגוים, וזה דוחק לומר כשמלוה לישראל בלא ריבית, משום שכר המצוה דהמלוה על המשכון שקיבלו עליו, כאילו הלוה לגוי בריבית, שאין סברא לומר כן, נ"ל, עכ"ל. ובסמ"ע [שם] השיג עליו ז"ל, ואין נראים לי דבריו לדינא, שא"כ לא ה"ל למסתם ולכתוב דלמדין ליהודים מהנהגות במשכונות של גוים. [גם] בתשובות הראב"ד ובמרדכי פרק הגוזל והביאם הד"מ כתבו סתם, ומשמע דבכל ענין איירי, וכן משמע לקמן סימן שס"ט. והטעם, דאמרינן כשהשכינו הלוה ליד המלוה, אדעתא דהכי נתנו לו בתורת משכון, שינהג עמו במשכונו כאשר נוהג עם משכונו דגוי, ועל המלוה היה מוטל להתנות שלא ינהג עמו כמנהג הגוי, ומדלא התנה, אמרינן גם הוא היה דעתו לכך בשעת ההלואה, עכ"ל. וכהאי גוונא כתב הב"ח בסעיף כ"ג, וכן בספר מגדול דוד השיג על העיר שושן כהאי גוונא. ולפע"ד דברי העיר שושן נכונים ודברי המשיגים תמוהים, דנהי דאדעתא דהכי נתנו לו שיתנהג עמו כמשכון דגוי, מ"מ הא בגוי גופיה כשאינו נותן ריבית א"צ להמתין שנה, ודוקא כשנותן ריבית מחויב להמתין, שהרי אין לו הפסד במה שמעותיו בידו שהרי נותן לו ריבית, משא"כ בלא ריבית, וא"כ למה יגרע שהוא ישראל יותר מהגוי עצמו. ובהכי ניחא נמי דלא קשה מה שהקשה הסמ"ע שא"כ לא הוי ליה למסתם כו', דאדרבה מדסתמו משמע דכל אותו המנהג שנוהגים בגוים יש לנהוג בישראל, אבל מה שגם בגוים אינו נוהג פשיטא שלא ינהג בישראל. גם מה שכתב הסמ"ע, בתשובות הראב"ד כו', בלאו הכי אינו נכון, וכמו שכתבתי לעיל ס"ק ל"ו דהראב"ד ס"ל דאין למדין מגוים רק בדבר שאין מפורש אצלינו, ואם כן אפילו בעיקר הדין של הר"ב חולק על הראב"ד, וכמ"ש לקמן. אך מה שכתב העיר שושן, אי נמי בריבית והלוה לישראל ג"כ בריבית, כגון שתלה משכונו בגוי. לא דקדק בדבריו, ולדוגמא בעלמא נקטיה, וכונתו שעשה עמו איזה היתר באופן המועיל, אבל בתולה משכונו בגוי אסור ליקח ממנו ריבית אם המלוה יודע באמת שהוא של ישראל. ואי מיירי באומר המלוה לדברייך הראשונים אני מאמין, כמו שנתבאר ביו"ד סימן קס"ט סעיף י"ג, א"כ לא צריך כאן לטעמא שדנין גם בישראל דינא דמלכותא, דהא כיון שמאמין לדבריו הראשונים, הרי הוא מחזיקו בשל גוי, ופשיטא דיכול למכרו, אלא ודאי כמו שכתבתי.

וכל זה כתבתי לדעת הר"ב, אך לפי ע"ד דברי הר"ב צל"ע בעיקר הדין שכתב הר"ב שלא יוכל למכרו בפחות משנה, שהוא דבר תמוה מאד לפי עניות דעתי, דכיון דעל פי דין תורה יוכל למכרו לאחר ל' יום, היאך נלמוד מדיני גוים לבטל דין תורה, ח"ו לא תהא כזאת בישראל. ולא מיבעיא לאותן הפוסקים שסוברים דלא אמרינן דינא דמלכותא רק בדברים שהם להנאת המלך, ולא בין איש לחבירו, וכן הסכים בשלטי הגבורים פרק חזקת הבתים סוף דף קפ"ט [הובא פסקי ריא"ז ה"י סי' ל"ו] וז"ל, ונראה בעיני שלא נאמר דינא דמלכותא דינא אלא בדברים שהמלך גוזר להנאתו כגון המכסים והמסיות וכיוצא בהן, אבל בדברים שבין אדם לחבירו אין לנו לדון אלא על פי תורתנו, כמבואר בקונטרס הראיות ובפ"ק דגיטין [פסקי ריא"ז ה"ב סי' ז'] ובפרק גט פשוט [שם ה"ה סי' כ'], עכ"ל. אלא אפילו לשאר פוסקים דסוברים דאמרינן דינא דמלכותא בכל דבר, היינו דוקא מה שאינו נגד דין תורתנו אלא שאינו מפורש אצלינו, אבל לדון בדיני הגוים בכל דבר נגד תורתנו, חלילה, ודאי לא יעשה כן בישראל. ובמרדכי שם לא כתב אלא באחד שמשכן ספרים אצל חבירו ומכרם אחר שנה ותבעו חבירו לדין, ופסק ר"י בר פרץ דאין עליו כלום משום דינא דמלכותא כו'. ונלפע"ד דהיינו משום דאין מפורש אצלינו שלא יוכל למכרו אחר שנה בלא תביעה, ואדרבה לכאורה נראה מש"ס דילן פרק איזהו נשך [ס"ח ע"א] להפך, דאמרינן סתם משכונא שתא אפילו בקרקע וכל שכן במטלטלין, ואם כן אין המלוה זקוק לשומרו יותר משנה, והלכך פסק דאזלינן בזה בתר דינא דמלכותא כיון שאין הדין מפורש אצלינו, וכמו שכתבתי לעיל ס"ק ל"ו בשם הראב"ד. אבל כאן בעל כרחך מיירי שהמלוה רוצה למכור המשכון ולגבות חובו עתה, אם כן כיון שהדין מפורש אצלינו בש"ס פרק המקבל [ב"מ קי"ג ע"א], ובכל הפוסקים אין גם אחד שחולק דיכול למכרו לאחר ל' יום, היאך נלמוד מדיני גוים להכחיש דיני ישראל חלילה. וכבר האריך הרשב"א בתשובה [ח"ו סי' רנ"ד], מביאה ב"י לעיל סוף סימן כ"ו [מחודש ז'], באחד שנשא אשה במקום שדנין בדיני גוים שאין הבעל יורש את אשתו כו', שאעפ"כ יורש את אשתו, ולא שייך בזה דינא דמלכותא כלל, דא"כ עקרת כל דיני התורה השלימה כו', ע"ש שהאריך הרבה. וכן כתב גם כן מהרי"ק בשורש קפ"ז וז"ל, ואשר נסתפקת אם יש לדון על שטר גוים בדיני גוים באותו שטר או לא, כגון לענין יד בעל השטר על התחתונה שכתבת שדיניהם בהפך, לע"ד נראה דבר פשוט שאין בטענה זו ממש, דאע"ג דקיימא לן דינא דמלכותא דינא, ואפילו למאן דאמר דינא דמלכותא דינא בכל דברים, היינו דוקא לענין ארנוניות ומנהגות של משפטי המלכים, אבל דין שבין אדם לחבירו פשיטא ופשיטא דלא, דא"כ בטלת כל דיני תורה ח"ו, וכן כתב גם כן הר"ן בקדושין ובפ"ק דגיטין [ד' ע"א מדפי הרי"ף ד"ה ודאמרינן] וז"ל, והא דאמר שמואל דינא דמלכותא דינא, דוקא מה שהוא עושה מחוקי המלך, אבל מה שהוא עושה שלא כדין, לא, ולישנא דדינא דמלכותא הכי משמע, ולא אמרו דינא דמלכותא, דאי עביד שלא כדין חמסנותא הוא ולא דינא כו'. וכן מצאתי כתוב בשם מה"ר שמשון מקינון וז"ל, על אודות שטר שעולה בערכאות של גוים כו', עד מ"מ מדבריו למדין בהדיא דלא הוכשרו שטרות העולים בערכאות של גוים אלא לענין הימנות דידהו, דלא חשבינן להו ככותבי פלסטר, אבל לא לשנות מדין תורה אפילו כמלא נימא, עכ"ל, וע"ש. והרי משמע נמי להדיא מדברי הראב"ד שהבאתי לעיל ס"ק ל"ו דדוקא בדבר שאין מפורש אצלינו למדין מדינא דמלכותא, אבל לא מה שהוא מפורש בדינינו. אמת שהרב כתב לקמן סוף סימן שס"ט בהג"ה וז"ל, הנושא אשה במקום שדנין בדיני גוים ומתה אשתו, אין יכולים יורשיה לומר כל הנושא אשה על דעת המנהג הוא נושא ונדון הדבר בדיני גוים דאם

מתה לא יורשה בעלה, וליכא בזה משום דינא דמלכותא, דלא אמרינן דינא דמלכותא אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או שהוא לתקנת בני המדינה, אבל לא שידונו בדיני גוים, דאם כן בטלת כל דיני ישראל, עכ"ל. ומשמע לכאורה מדבריו דבמה שהוא לתקנת בני המדינה אמרינן ביה דינא דמלכותא דינא, ולפ"ז היה אפשר לישוב דבריו כאן קצת, דזהו שאינו יכול למכור המשכון בפחות משנה הוא לתקנת בני המדינה. אבל לפע"ד גם דבריו דלקמן סוף סימן שס"ט צ"ע, ואנה מצא זה דמה שהוא לתקנת בני המדינה אמרינן דינא דמלכותא דינא אפילו נגד דין תורה, והרי בתשובת הרשב"א [ח"ו סי' רנ"ד] שמשם מקור הדין דהנושא אשה כו', לא כתב בכל התשובה רק שחלילה שנדון בדין גוים נגד דין תורתנו. ועוד דמי מפסי, א"כ בכל דיניהם נימא שהוא לתקנת בני המדינה. ומה שכתב מהרי"ק לעיל, היינו דוקא לענין ארנוניות ומנהגות של משפטי המלכים כו'. הכי קאמר, היינו דוקא לענין ארנוניות שנוגע למלך, (דא"כ) [דאז] כל הדין נוגע למלך עצמו והזוכה בו הוא כבא מכח המלך, או במנהגות של מלכים אף על פי שאינו נוגע במלך עצמו, כיון שהוא משפט המלך במדינה ואינו נגד דין תורה, אמרינן דינא דמלכותא דינא, אבל דין שבין אדם לחבירו פשיטא ופשיטא דלא, ואף שיפסקו בדיניהם כן משום תקנת בני המדינה. [ואין להקשות מפרק חזקת הבתים [דף (נ"ה) [נ"ד] ע"ב] גבי מלכא אמר לא ליקני אלא באגרתא, ונתבאר לקמן סימן קצ"ד סעיף ב', ואף על גב דהתם בדינינו קונה בחזקה. שאני התם כיון דהקרקה היא של גוי אזלינן בתר דין גוים ואמרינן נמי דישאל הראשון אדין גוים סמך, וכן בפ"ק דגיטין [דף י' ע"ב]] ונתבאר לעיל סימן ס"ח סעיף א' דשטרי מתנות העולים בערכאות של גוים כשרים, היינו נמי כיון שהשטר עשוי בערכאותיהם א"כ אדינא דמלכותא סמך. ועוד תירץ בבעל התרומות שער מ"ו ח"ח [ס"ה] בענין אחר הך דחזקת הבתים ודפ"ק דגיטין. ומ"מ לפי דברי הרמב"ן בבעל התרומות שם צריך לתרץ כמו שכתבתי, ע"ש ודוק]. ואם באנו לישוב דברי הר"ב דלקמן סוף סימן שס"ט צ"ל דהכי קאמר, דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או שהוא לתקנת בני המדינה מה שאין הדין מפורש אצלנו, אבל לא שידונו בדיני גוים נגד תורתנו כו'. וכן תיקן וביאר בעיר שושן להדיא לקמן סוף סימן שס"ט וז"ל, לא אמרינן דינא דמלכותא אלא בדבר שיש לו הנאה למלך או שהוא לתיקון בני מדינתו בעיני משא ומתן שביניהם, אבל שאר דינים דיני תורה המפורסמים בינינו, כגון שהם מכשירים עד אחד ואפילו הוא קרוב או פסול, וכיוצא בדברים אלו דינים פרטיים שבין ישראל לחבירו, פשיטא שלא נדין בהם כמותם, דאל"כ בטלו ח"ו כל דיני תורה מישראל, וכן הנושא אשה במקום שדנין דיני גוים ומתה, אין יכולים יורשיה לומר כל הנושא אשה על דעת המנהג הוא נושא, דהא פשוט בינינו דהבעל יורש את אשתו כו', עכ"ל. וכן משמע בסמ"ע שם [סקכ"א] שכן כונת הר"ב שם, אבל דברי הר"ב כאן צל"ע:

דובב מישרים חלק א סימן עו

ב"ה יום ה' תצוה תרצ"ג לפ"ק טשעבין.

להרב הגדול חו"ב בנש"ק מו"ה יוסף הארוויטץ נ"י יושב על מדין בק' פלאנטש

בדבר השאלה באחד ששכר מחבירו חנות עם דירה לדור, ובזמן שהוזלה המטבע וכמעט שלא השיג כלום

מהשכר דירה, ואחר שיצא החוק לשלם השכר דירה התפשרו ביניהם שישלם לו סכום 2.200 זהובים לשנה, ושילם לו סכום הנ"ל ד' שנה, אולם בשנה זו חזר מזה בטענה כי כפי דינא דמלכותא אינו מחויב לשלם רק כפי השויה של קודם המלחמה ששמין עכשיו ע"י שעצונגס קאמיסיע ע"פ חוק המדינה, לכך חזר מזה שהתחייב לשלם 2.200 זהובים.

לדעתי הדין עם המשכיר, אחרי שבשעה שהתפשר כבר היה החק ידוע לכל כאשר גם השוכר בעצמו מודה שידע מהחק, ועכ"ז הסכים מדעת עצמו לשלם הסכום הנ"ל, וכן שילם כמה שנים א"כ סבר וקיבל, ממילא אפילו אם נימא דשייך בזה דינא דמלכותא דינא, מ"מ הלא מחל בעצמו על זכות הזה. ודומה להא דמבואר בסי' רכ"ז סעיף כ"א דמוכר שאמר ללוקח חפץ זה שאני מוכר לך יודע אני שאינה שוה אלא מאה שאין לו עליו אונאה, ומכל שכן הכא דגוף החפץ שוה, רק מכח דדינא דמלכותא היה לו זכות וכיון שויתר ע"ז א"כ מחל ומחויב לקיים דבריו, ואין להתקש כיון דאינו ידוע כמה יעלה שומת הבקיאים של הדינא דמלכותא א"כ הוי מחילה בדבר שאינו קצוב, דזה אינו דקיי"ל כשיטת החולקין על הרמב"ם [פי"א מהל' מכירה הט"ז] ושפיר יכול לחייב את עצמו או למחול דבר שאינו קצוב. ועיין בש"ך ז"ל סי' ס' ס"ק י"ב דאפילו המוחזק אינו יכול לומר קים לי כשיטת הרמב"ם, והא דלא מהני מחילה גבי אונאה בסתם, כבר ביאר הסמ"ע בסי' רל"ב ס"ק ט"ז שהוא מטעם שיכול לומר סברתי שאין בו אונאה, אבל לעולם מהני מחילה בדבר שאין בו קצבה, ועיין בנתיבות המשפט סי' ס' ס"ק ד', ומחילה אפילו בלב מהני לשיטת הרבה פוסקים [עי' פתחי תשובה סי' י"ב ס"ק י"ד], ואפילו לשיטת החולקים מ"מ דעת המהרי"ט [ח"ב] בחו"מ סי' מ"ה דהיכא דאיכא אומדנא דמוכח מהני מחילה בלב עיין שם, והכא איכא אומדנא דמוכח ששילם איזה שנים ובפרט שהותנה בפרוש, על כן הדבר ברור שחייב לשלם כפי שהותנה.

גם דברי כת"ה יש להם מקום אחרי שדעת הש"ך בסי' ע"ג [ס"ק ל"ט] דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא רק בדבר הנוגע למלך, ואף לדעת הפוסקים [שם בש"ך] דבדבר שנוגע לטובת בני המדינה אמרינן דינא דמלכותא דינא, מ"מ כיון שהמשכיר חשיב מוחזק יכול לומר קים לי דאין בזה דינא דמלכותא, ואמנם דעת הנתיבות המשפט [סו"ס כ"ה] בכללי תפיסה ס"ק כ"ב, וכן דעת המשנה למלך פ"ז מה' שכירות [ה"ב] דהשוכר הוי מוחזק, אמנם במשנה למלך פט"ו מה' טוען ונטען [הי"א] נראה דחזר וס"ל דבשכירות חשיב המשכיר מוחזק. וכן מצאתי בשו"ת דברי חיים ח"א חו"מ סי' ל"ה שהכריע להלכה דמי שהקרקע שלו חשיב מוחזק עיין שם. אך באמת כיון שרוב הפוסקים הכריעו דבדבר שנוגע לטובת הכלל לכולי עלמא אמרינן דינא דמלכותא דינא, על כן קשה לדון ולומר קים לי כדעת יחידאה. ועיין בשו"ת חתם סופר חו"מ סי' מ"ד, ויראה דפשיטא ליה דבכה"ג אמרינן לכולי עלמא דינא דמלכותא דינא.

אך מה שכתב כבודו דאינו שייך בזה דינא דמלכותא, דלא שייך דינא דמלכותא רק היכא שדייני ישראל דנין את הדין אבל לא לשלוח לדון לפני ערכאותיהם לשום ע"י עכו"ם, זה אינו דהא הדין שפיר נפסק ע"פ דיני ישראל רק ע"י הפס"ד סומכין על שומת עכו"ם, וזה לא הוי כדין עכו"ם, ועי' בתוס' ב"ב דף מ"ח ע"א ד"ה גט [וגיטין פ"ח ע"ב ד"ה בעובדין] דהיכי שהעישוי עפ"י דייני ישראל לא חשיב לפני עכו"ם, ועיין בש"ס סנהדרין דף י"ד [ע"ב]

מעשר שני שאין דמיו ידועים פודין בשלשה אפילו עכו"ם אחד מהן, ועיין ברש"י שם [ד"ה לקוחות] בקיאים בשומא, ועיין בש"ך [ח"מ] סי' כ"ו ס"ק ד', ועיין במג"א או"ח סי' ש"ו אות ט"ז ובמחצית השקל שם שנסתפק שאפשר שעל אינו יהודי אחד אין לסמוך, ועי' בשו"ת חתם סופר חו"מ סי' ג'. שוב מצאתי בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רצ"ט אות ד' שהביא בקיאות בזה אם מהני שומת עכו"ם, והביא מתשו' ר"י בן הרא"ש [שו"ת זכרון יהודה סי' ל"ח] שהעיר מש"ס סנהדרין הנ"ל שהבאתי.

חזון איש ליקוטים חושן משפט סימן טז אות א

הר"י צ"י סי' שס"ע [אה"כ רח"ת צ"ך סי' ע"ג ס"ק ל"ע פ"י ג"כ דברי המרדכי משום מנהג ולי הש"ך ז"ל קשה לכיון שאין חילוק בין דין מפורש לאינו מפורש ואין כלל דין שאינו מפורש שהכל מפורש בתורה אלא שכן הוא הדין שאם משכנו סתם לריך צ"ד לשקול את האומד עד כמה מחל לו שלא יתבענו ודינא דמלכותא מכרעת את האומד וכיון דמורגל אללנו דינא דמלכותא דינא אף שזה רק בתנאים מיוחדים מ"מ זה משפיע על בני אדם לסמוך בסתמא על שיעור שהם דניס וזו כונת הראב"ד צ"ך ס"ק ל"י, ונמצא דאנו דנין בדיננו ולא בדיניכס].

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן 10

אם לשנות שם לעז לשם בלשון הקודש שקורא לבתו ע"ש אמו בע"ה י"ג כסלו תש"מ לאברך אחד.

הנה בדבר שמות של לעז שכתבתי שאף שהוא דבר מגונה אינו איסור שלכן חזינן שכמה שמות של לעז מכל מדינה ומדינה נעשו במשך הזמן דגלות הארוך שנתחלפו המדינות, שאף שמסתמא צווחו מתחלה נשתקעו השמות בין ישראל עד שנקראו כבר לשמות ישראל ובשמות נשים הם ביותר אצלינו שאנו מבני אשכנז הם משמות אשכנז ומגולי ספרד הרבה שמות משל ספרד וגם גאוני עולם מגדולי הראשונים כבעל המ"מ ששמו היה רבינו ווידאל וכמה גאונים כדמשכחין בתשובות ראשונים וגם שם מיימון אביו של הרמב"ם כנראה שהוא שם לעז, שלכן ח"ו לנו לומר שלא עשו כהוגן דאחרי שכבר נתרגלו ישראל באלו השמות אין בזה שייכות לטעם הגנאי ואין לשנות לקרא שם בנו או שם בתו על שמות הזקנים והזקנות שנקראו בשמות לעז שהוא ענין כבוד המשפחה אף שהם מדור הקודם שעכ"פ איכא עליו לכבדם וכ"ש כשיש עליו לקרא על שם הוריו ממש שחייב בכבודם וגם בדברי חז"ל במדרשים איתא שקורין עכשיו הבנים והבנות ע"ש דורות הקודמים צריך לקרא כפי השם שנקראו אף שהוא שם לעז בלא שינוי. ולכן כשתלד אשתך תחי' בשעה טוב /טובה/ ומוצלחת והולד תהיה בת תקרא אותה על שם אמך ע"ה. אבל מכיון שאמך ע"ה מתה צעירה בימים וגם שלא כדרך סתם מתים יהיה

כדאי לקרא משמות אמך רק שם גיטל, כי שם דריזל בהוספת הדלת לא ידוע לי איזו שם הוא ובלא שום מובן, ולהוסיף עוד שם משמות הצדקניות שבקראי שלדעתי היה טוב אם אפשר בשם חנה ותקרא גיטל חנה, וגם יש לקרא גם חנה גיטל, ואין קפידא בזה.

ומה ששמע ממכתבך ששם צפרה הוא מלשון צפור לא מסתבר אלא יותר נוטה שהוא מלשון השקפה ומלשון נהורא אך שאיכא גם רמז לצפור, וגם שם פיגא אינו שייך לפיגל אלא כשהוא קצור לשם פיגל אבל כשנקראת פיגא אינו ענין לשם פיגל והוא מכוונה אחרת שלא ידוע לנו מקור שם זה.

ובאם ליכא שום טעם לשום שם יש ודאי לבחור בשם אחד מהנביאים והצדיקים שבקראי או למי שהכרנוהו בדור זה לצדיק וגאון ואף כשהוא חי.

והנה בעצם הא מצינו הרבה שמות של אמוראים שנקראו בשם דארמית כגון ר' פפא ור' זביד ומר זוטרא ומר קשישא ומר ינוקא ועוד הרבה ומהגאונים רובם נקראו בשם ארמית, אך אולי יש לומר דארמית שאני כדאיתא בירו' סוטה פ"ז ה"ב לא תהא לשון ארמי קלה בעיניך שהרי הוא נמצא בתורה ובנביאים ובכתובים, וגם עיקר הגמ' דבבלי וירושלמי הוא בארמית ותרגום אונקלוס הוא בארמית והקדיש הוא בארמית שלכן אולי גם השמות עדיפי, וגם הרבה שמות דארמית היו בעולי בבל ושמות אנשי כנסת הגדולה היו רובן דארמית ואף שאיתא במדרשות שלא היו שמותיהן נאים לא משמע שהוא בשביל שהיו ארמית וגם לא נאמר שם בלשון גנאי אלא לומר שם לענין המעשים שהיו טובים שזה מיפה את הכל.

והנה יש מקום לומר דזה ששיבחו חז"ל ויק"ר ל"ב בגלות מצרים שלא שינו את שמותן הוא לקודם מתן תורה שלא היה היכר גדול בשביל קיום המצות דבני נח ובפרט שחלק גדול מישראל עבדו ג"כ ע"ז ורובן לא מלו את בניהם עד סמוך להגאולה כשהיו צריכין לאכול הפסח שמל אותן יהושע ומשמע שהיה רוב גדול לבד שבט לוי שהם מלו את בניהם כדכתיב ובריתך ינצורו בברכת משה ואף שפרש"י על אלו שנולדו במדבר היה זה גם במצרים כמפורש במדרשות, שלכן בשביל האמונה שיגאלו ורצו שיהיו ניכרין שהם ישראל הנהיגו להקפיד שלא ישנו את שמם ולא ישנו את לשונם ומטעם זה שייך זה להגאולה משום שבשביל אמונת הגאולה הקפידו על זה, אבל אחר מתן תורה אין לנו חיוב מדינא וגם לא מעניני זהירות ומוסר אלא מה שנצטוונו התרי"ג מצות לדורות והמצות שנצטוו לשעה וכפי שנאמרו בתורה שבעל פה ולכן לא הקפידו ע"ז רבותינו דהא אף עניני זהירות ומוסר ומעלה נמי נאמרו מסיני עיין בריש פרקי אבות ברע"ב ולא היה זה בקבלה שכן איכא מעלה גם אלאחר מתן תורה אלא שבזכות זה נגאלו אבותינו שאפשר לפרש שהיה מעלה ודבר טוב רק אצלם כדלעיל ולא אחר מתן תורה. ואף שמסתבר כן מסתפינא לומר זה בלא ראיות גדולות. ידו, משה פיינשטיין.